

Simpozij OBDOBJA 42

Inesa Kuryan

Powieść Voranca Prežihova *Doberdob* w nowej interpretacji literackiej

objawljeno v:

Andraž Jež (ur.): *Slovenska literatura in umetnost v družbenih kontekstih.*

Obdobja 42. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2023.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-42/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2023.

Obdobja (e-ISSN 2784-7152)

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

POWIEŚĆ VORANCA PREŽIHOVA *DOBERDOB* W NOWEJ INTERPRETACJI LITERACKIEJ

Inesa Kuryan

Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, Łódź
inesa.kuryan@ahc.email

DOI:10.4312/Obdobja.42.133-140

V procesu prevajanja vojaškega romana Prežihovega Voranca *Doberdob* v poljščino so se odprli novi konteksti, ki jih slovenska literarna kritika ne omenja. V prispevku prvič ne govorimo o *Doberdobu* kot o avtobiografskem in realističnem romanu, ker so v medvojnem času politično angažirani avtorji svojo misel skušali izraziti v obliki metaforičnega romana, kjer je zgodovinska dokumentarnost skrita pod zgodbo, namišljenim zapletom fabule, zgodba pa pod izkušnjo avtorja in dokumentarnostjo.

vojni roman, metaforično besedilo, politični roman

While translating Prežihov Voranc's military novel *Doberdob* (*Doberdò*) into Polish, new contexts were discovered that are not mentioned in Slovenian literary criticism. This article does not set out to discuss *Doberdob* as an autobiographical and realistic novel. This is because during the interwar period the politically engaged author sought to express his thoughts in the form of a metaphorical novel, in which the historical documentary is hidden under the plot of the story, and the true premise is hidden under the author's real war experience and documentary facts.

war novel, metaphorical text, political fiction

Kanon literacki warto czytać ponownie, również w tym celu, żeby skorzystać z nowych opracowań teoretycznych i reinterpretować sensy wypływające z wnikliwej lektury dzieła literackiego. Częstokroć utrwalone interpretacje są w sprzeczności z intencjami samego autora. Niniejszy artykuł jest próbą ponownego odczytania powieści *Doberdob* znanego słoweńskiego pisarza i polityka Lovra Kuhara (1893–1950), piszącego pod pseudonimem literackim Voranc Prežihov.

Warto na początku przypomnieć, że jeszcze w 1975 roku w posłowie do wydania Prežihovskich reportaży, wcześniej opublikowanych w słoweńskim czasopiśmie literackim *Sodobnost*, Drago Družkovič, słoweński badacz życiorysu i popularyzator twórczości Prežihova, tłumaczył czytelnikom, że »Lovro Kuhar je znan bolj s pisateljskim imenom Prežihov Voranc« (Prežihov 1975: 191). To doprecyzowanie nie byłoby właściwe dla klasyka i być może po śmierci Lovra Kuhara w 1950 roku było za mało czasu na polityczną i literacką ocenę tej osobowości – za wcześniej zszedł on z obu ważnych scen swojego życia – polityki i literatury, a potem już chyba z przyczyn ideologicznych nie mógł być oceniony inaczej niż jako komunista i socrealista, żyjący

w ramach wyznaczonych parametrów »niezłomnej walki rewolucyjnej z tragicznym losem narodu«.

Problem schematycznego podejścia krytyków i historyków literatury do twórczości Prežihova wydaje się do dziś aktualny. Prób nowego rozpoznania jego dorobku pisarskiego w zasadzie nie obserwujemy. Na przykład w 2009 roku w monografii Mirana Hladnika o słoweńskiej powieści historycznej *Doberdob* Voranca Prežihova nie został szerzej omówiony, a jedynie wspomniany (Hladnik 2009: 33), chociaż reprezentuje wszystkie cechy powieści historycznej i mógłby być ważnym punktem w rozwoju gatunku w słoweńskiej literaturze po 1945 roku. Wszystko wskazuje na to, że słoweński autor jest nieodczytywany jako twórca powieści historycznej, choć zamienia on w *Doberdobie* fakt historyczny na fakt polityczny. Uważamy zatem, że Prežihov przyczynił się do rozwoju powieści historycznej z przesłaniem politycznym, wybrał historię pierwszej wojny światowej w celu odpowiedzi na kwestie o szerszym zasięgu niż walki pod Doberdobem, na czym budujemy naszą interpretację.

Transformacja gatunkowa powieści historycznej, przekładającej przeszłe dzieje na »problemy mechanizmu władzy i państwa« (Ziomek 1964: 350), stała się obiektem badań literaturoznawczych w drugiej połowie XX wieku, chociaż relacje pomiędzy faktami historycznymi a ich politologiczną i ponadczasową materią od dawna interesowały pisarzy. Skłonność literatury do projekcji historii na politykę lub na odwrót – »przebieranie kostiumu historycznego« w tekście politycznym staje się bardziej zauważalna w okresie wielkich wydarzeń historycznych (Ziomek 1964: 350–351). Takim przełomowym faktem dla Prežihova była nie tyle wojna, ile uzyskanie państwowości przez Słoweńców. Literatura, jak często to bywa, stała się dla autora sposobem wyrażania własnej odpowiedzialności za historię i jej następstwa. Literackie ostrzeżenie polityka przed niespodziankami procesu historycznego »sięga poza próg śmierci« samego autora i poza próg realnych dokonań politycznych (Ziomek 1964: 359).

Dodatkową okazją do nowego spojrzenia na powieść *Doberdob* Prežihova była setna rocznica zakończenia pierwszej wojny światowej. Już z tej przyczyny powieść zasługuje na ponowną lekturę i ruch reinterpretacyjny, gdyż jest częścią relatywnie nielicznego zbioru utworów literackich o pierwszej wojnie światowej, pisanych przez jej żywych świadków. Przyjęło się, że temat militarnej tragedii na zachodnim froncie pierwszej wojny światowej podejmują przede wszystkim powieści Ernesta Hemingwaya oraz Ericha Marii Remarque'a. Wojenna powieść Prežihova o krwawym froncie nadsoczańskim przynależy raczej wyłącznie do literatury słoweńskiej, odnosząc się w swoim znaczeniu do słoweńskich symboli narodowych, lecz jest prawie nieznaną w obiegu zewnętrznym.

Po wielu komplikacjach związanych z ukazaniem się w druku powieść *Doberdob*, której tytuł nawiązuje do ważnego punktu na mapie pierwszej wojny światowej, trafiła do rąk czytelnika dopiero w 1940 roku. Pojawiło się wówczas ideologiczne zaniepokojenie w związku z ukazaniem się obszernego, 500-stronicowego tekstu powieściowego. Wszak zaangażowanie autora w problematykę narodowej dyskrymi-

nacji i walki przeciw nierównemu statusowi pewnych narodów (Druškovič 2005: 50–51) wywoływało dyskomfort najpierw u władz austro-węgierskich, następnie u niemieckich, które zajęły teren Słowenii na początku drugiej wojny światowej, jak i u władz serbskich, wokół których po pierwszej i drugiej wojnie ustanowiono Jugosławię. Wymienione podmioty państwowe częściowo utrwaliły tradycję przemilczenia twórczości Prežihova ze względu na jej słoweńskie treści »tożsamościowe«. W przypadku *Doberdoba* sam autor podał w tytule, że jest to »powieść wojenna narodu słoweńskiego«, co implikowało jej standardowy odbiór jako literatury autobiograficznej, pamiętnikarskiej, historycznej i realistycznej. Z tego powodu przez długi czas nikt nie szukał w tekście nowości, nie oceniał w niej »prisotnost ali odsotnost fiktivnega«, tym bardziej nie zaliczał literackiej próby autora do modernistycznego lub awangardowego eksperymentu (Hladnik 2009: 26–27).

Tradycyjnie uważa się, że realistyczne odwzorowanie zdarzeń stanowi najwyższą wartość powieści militarnych. Często czytamy literaturę wojenną z pomocą ekspertów w mundurach, rozkładamy podczas lektury frontowe mapy i przytaczamy bitewne fakty. Należy w tym miejscu przywołać artykuł badacza słoweńskiego realizmu Franca Zadravca, który konstatuje, że żywy kontakt pisarza z rzeczywistością – z perspektywy świadka – prowadzi właściwie do napisania utworu realistycznego (Zadavec 1960: 10). Rozwijając myśl Zadravca, łatwo sformułować hipotezę, że Voranc Prežihov jako świadek walk pod *Doberdobem* mógłby stworzyć tekst czysto dokumentalny, gdyby wyznaczył sobie taki cel. Wyjątkowo ważna jest więc odpowiedź na pytanie, jaki cel przyświecał pisarzowi przy pisaniu powieści *Doberdob*. Czy tylko realistyczne pokazanie »tradycyjnych prawd« wojny, pełnej tragizmu, krwi, śmierci? Dotychczasowe próby interpretacyjne, jak się wydaje, nie wykraczają poza tę konwencjonalną percepcję.

Cenimy prawdę świadków wojny, ale chodzi nam jednak o autorską koncepcję prezentacji tych tragicznych wydarzeń, ich interpretację literacką, ponieważ historia literatury składa się nie tyle z faktów i form, ile z pewnych idei (Hamel 2014: 17). Podobnie w naszej interpretacji weźmiemy pod uwagę, że powieść *Doberdob* Prežihova to nie tylko werystyczne odzwierciedlenie kataklizmu pierwszej wojny światowej, lecz także literacka forma tej fiksacji, posiadająca cel i niełatwą do odkrycia ideę. Poszukiwanie prawdziwej idei autorskiej *Doberdoba* skłania nas do tradycyjnych pytań o rozróżnienie i napięcie pomiędzy faktem a fikcją, prawdą a zmyśleniem. Naszym zdaniem idea powieści nie zawiera się jednak w sugestywnym wersie ze słoweńskiej pieśni ludowej: »Doberdob – slovenskih fantov grob«.

Ważką wartością powieści *Doberdob* Prežihova jest to, że stanowi ona nie tylko ważne i na prawach autentyzmu opisane świadectwo starć wojennych, ale jest również ciekawym przykładem *starcia historii z literaturą*.¹ Naszą interpretację będziemy wywodzić z hybrydy faktu z twórczością, z przenikania »ducha do mięsa«, szukając w tekście słoweńskiego pisarza nie tyle autentyzmu wojennego, ile symboli, metafor, przemyśleń autora. Mimo że on sam był przecież uczestnikiem słynnego alpejskiego

1 W zbiorze esejów Marii Janion (2007: 5) o wojnie spotykamy się z jej rozważaniami o *starcu historii z teatrem*, tu jednak rozwijamy tę myśl w stronę literatury.

frontu nad rzeką Soczą, widział na własne oczy okrutne bitwy przy małej miejscowości *Doberdob* na Wyżynie Doberdobskiej, nie został stworzony jako pisarz realistyczny przez front nadsoczański, ponieważ jeszcze przed rekrutacją do wojska w 1915 roku publikował pierwsze utwory, a później, już w okresie międzywojennym, był pisarzem zawodowym, został członkiem Pen Clubu, akurat wtedy, kiedy powstawała powieść *Doberdob* (od ok. 1926 do 1940 roku).

Badanie życia i twórczości Prežihova nie pozostawia wątpliwości, że pisarz nie ograniczał się w prozie powojennej do dokumentalizmu, lecz używał przestrzeni literackiej do rozważań z zakresu humanistyki, ekspresji myśli o charakterze narodowościowym i politycznego ukierunkowania ludzkich dążeń. Można zauważyć jego wzrost literacki, przede wszystkim w sferze posługiwania się stylem i formami gatunkowymi, ale jednocześnie wskazać na spójną koncepcję autorskiego powiązania literatury z polityką.

Był jednocześnie europejskim literatem i politykiem pierwszej połowy XX wieku, komunistą o wczesnych, czysto ideowych poglądach, a nie komunistą o utrwalonych monumentalnych dogmatach, które ilustruje nam chociażby literatura sowiecka okresu stalinowskiego. Nie możemy oceniać go szablonowo i z góry zakładać, że komunistą pisze zawsze o społecznych problemach własnej wioski, o losach prostych, ale pierwotnie silnych i upartych w walce o życie ludzi. Istniejące interpretacje jego tekstów są zawarte w słowach: »rodna dežel«, »življenje naroda«, »boj za svobodo«, »revolucionarni dogodki v vasi«, »monumentalna podoba«, »tragika bojišč«, »strahotne usode vojakov« (Prežihov 1979: 501), trudno jednak pogodzić się z taką twórczą formułą Prežihova. To prawda, że opierał się w swojej prozie na społecznie zaangażowanych prądach literackich XIX wieku, jak pozytywizm, naturalizm lub realizm. Elementy tych nurtów łatwo wyodrębnić w jego utworach, ale bardziej pasowałoby tu określenie, że on pisze w sposób zbliżony do powieści realistycznej, stwarza jednak prozę »metaforyczną«, artystycznie poszerza metafory i rozciąga fikcyjną personalizację na procesy społeczne, klasowe, narodowe, które go interesują (Ziomek 1964: 353). To stawia pod znakiem zapytania realizm Prežihova, bo »realizm metaforyczny« chyba nie istnieje.

Jak zaznacza Franc Zadavec w rozważaniach o realizmie międzywojennym, zjawisko to miało różne rozgałęzienia i literackie realizacje. Pisarze, przede wszystkim zachodni, nie chcieli pozostawać w ramach »realnost radi realnosti« (Zadavec 1960: 11). W odniesieniu do wczesnej twórczości Prežihova badacz jednak nie używa nowych sformułowań realizmu (wewnętrznego, monumentalnego lub symbolicznego), mówiąc o tradycyjnym słoweńskim »idealnym realizmie« (Zadavec 1960: 15). W krytyce słoweńskiej nie znajduje też zastosowania uwaga Zadavca (1960: 9–10), że realizm zaczął wpływać na powstanie tekstów antyrealistycznych z elementami fantastyki, utopijności, wysokiej duchowości, co akurat pasowałoby do oceny Prežihova i jego powieści *Doberdob*. Taki ogląd potwierdza założenie, że dzieła Prežihova nie są realistyczne sensu stricto, tym bardziej nie stanowią przykładu socrealizmu, pełnego aksjomatycznych twierdzeń ideologicznych. Powieść słoweńskiego pisarza realizuje

bowiem model artystycznie przetworzonych obserwacji oraz rozważań o polityce okresu międzywojennego i ich »fabularnego przedstawienia« (Ziomek 1964: 350).

Weźmiemy pod uwagę i to, że Lovro Kuhar był od urodzenia przedstawicielem chłopstwa, od młodych lat jednak dążył do innej sfery działalności i innej klasy społecznej, która na tle ukształtowanych już klas – rolniczej lub robotniczo-przemysłowej – wyodrębniła się jako osobny twór – *klasa polityczna*. Dlatego literatura Voranca Prežihova ma charakter zarówno *chłopski*, co otwarcie demonstruje, pokazuje swoim rodakom, że nie chce zerwać ze wsią głębokich i szczerych więzi, jak i charakter *polityczny*, który pisarz świadomie metaforyzuje. Dla pisarzy zaangażowanych w politykę jest bowiem charakterystyczne to, że nie ujawniają otwarcie nowego wcielenia społecznego, nie drukują w formie manifestów swoich spostrzeżeń o polityce, jej systemie, lecz proponują specyficzny rodzaj powieści – *powieść metaforyczną*, która łatwiej dokonuje schematyzacji stosunków społecznych (Ziomek 1964: 352). Można to uznać za literacką tendencję pierwszej połowy XX wieku, kiedy polityczne zawirowania w życiu narodów intensyfikują zaszyfowaną twórczość literacką. Literatura ilustruje wówczas ukrytą sferę polityczną, często objętą cenzurą, wzmacniając z tej przyczyny metaforyzację tekstów.

Taki tekst, jego akcja, dynamizuje się właśnie za pomocą metafor. Metaforą jest nawet wybrane wydarzenie tragiczne, jak u Prežihova – front pod Doberdobem. Proza metaforyczna może mieć banalną i monotonną fabułę, lecz energię przekazu nadają jej ukryte treści społeczno-polityczne. Tego rodzaju powieści poprzedzają późniejszą lawinę prozy wyraźnie upolitycznionej – w formie kryminałów, powieści historyczno-sensacyjnych i in., sygnowanych nazwą gatunkową *political fiction*. W okresie międzywojennym, kiedy sama rzeczywistość jest mocno upolityczniona, nowa klasa polityczna coraz aktywniej konstruuje w literaturze swój określony dyskurs, prezentuje politykę za pomocą literatury, tworząc tym samym »politykę literacką«, używając literatury pięknej jako proklamacji, ale jednak nie zawsze jako pola walki klasowej i propagandy. Niewątpliwie Prežihov jest przedstawicielem takiej prozy, jako polityk i literat tworzy *literacki tekst politologiczny*, gdzie systemowo dobraną przez autora metaforyzację można nazwać kluczem do powieści. Metafory budują paralelizm bohaterów i procesów. Aby odczytać autorskie intencje, trzeba używać klucza do przekładu świata przedstawionego w powieści na wydarzenia lub działania polityczne.

Musimy oddzielić powieść *Doberdob* od tradycyjnego gatunku powieści wojennej, dokumentalnej lub historycznej, bo jednak nie jest to »postopek odmika od nedavne preteklosti« oraz wąska tematyżacja pierwszej wojny światowej (Hladnik 2009: 33). Nie są to wspomnienia autora o służbie w wojsku od 1915 roku, nie jest to też filozoficzna powieść o czasie (tzw. *Zeitroman*), w którym żyje pokolenie Prežihova. Większe znaczenie w powieści ma nie historia imperium austro-węgierskiego prowadzącego wojnę z sąsiadami, a proces tworzenia nowego państwa lub nowych państw w wyniku rozpadu imperium ze wszystkimi wewnętrznymi i zewnętrznymi czynnikami tego politycznego aktu. Krótko mówiąc, jest to powieść nie o wojnie, a o jej następstwach politycznych. Umieszczając *Doberdob* Prežihova w ramach

okresu międzywojennego, sugerujemy, że jest to powieść dotycząca wydarzeń po pierwszej wojnie światowej przed drugą wojną światową i że autorowi, jak innym pisarzom powieści politycznych, jest »właściwe diagnostyczne widzenie świata« (Ziomek 1964: 356).

Nasza interpretacja wyklucza odczytywanie dzieła Prežihova w kontekście »obsesyjnej walki chłopstwa ze swoim losem« (Detela 2010: 13). Niestety ocena twórczości pisarza w duchu socrealizmu jest raczej przykładem ideologicznego szablonu generacji, która dorastała w warunkach kultury komunistycznej po 1945 roku i w którą Prežihov już się nie wpisywał. Procesy literackie często demonstrują opóźnione nakładanie się popularnych tropów na twórczość innego wzoru. W podobny sposób sam Prežihov ma wyraźny sentyment do tradycyjnych gatunków literackich, idealizując modernizm Ivana Cankara lub realizm Maksima Gorkiego, lecz swoją twórczością daje nam przykład nowego gatunku – *fikcji politycznej*. Prežihovska proza nie jest wypełniona komunistyczną deklamacją »napada, zagrożenosti in boja« (Detela 2010: 14). Byłoby ideologiczną przesadą widzieć genezę jego twórczości w fakcie, że autor to »ilegalni bojovnik za visoke marksistične ideale, preganjan in zapiran funkcionar komunistične internacionale« lub »eden konkurentov Josipa Broza (Tito)« (Forstnerič Hajnšek 2013: 67). Jego ideowość wzięła się raczej z naturalnego pokonywania trudów i wyzwań życiowych niż z opresji ideologicznej i narzucania dogmatów komunistycznych, co nie konweniuje ze spuścizną literacką pisarza. Stąd wynikają często konstatowane »odchylenia ideowo-partyjne« w ocenie tekstów Prežihova, a krytyka literacka niejednokrotnie wyraża konsternację, skąd on ma w swoim stylu »mistično ozadje« (Detela 2010: 14). Krytycy prozy Prežihova dotychczas niby stoją przed tajemniczymi, lecz zamkniętymi drzwiami jego utworów, wyraźnie odczuwając skłonność Prežihova do literatury alegorycznej, wypełnionej religijnością, czasem nawet dodatkowo deifikowanej lub przerażającej czymś infernalnym, oszczędnej we wzniosłych słowach, ukrytej pod metaforami. Nie ma w tym komunistycznego fanatyzmu, stąd powstają opinie, że Prežihov posiada »subtilni občutek za izrazno moč jezika«, wprowadza »mistifikacijo delovnih odnosov v svoje predvsem zgodnje tekste« (Detela 2010: 14), bo »revolucionar Lovro Kuhar je kot pisatelj Prežihov Voranc imel mehko srce, polno sočutja in pravičnosti« (Forstnerič Hajnšek 2013: 68).

Niestety do dziś najczęściej można obserwować intensywne wypełnienie statusu pisarza Prežihova i jego prozy społeczno-politycznej tylko jednym rodzajem polityzacji – autora z komunistyczną orientacją, »towarzysza Kuhara« z miękkim sercem. Wyrwany z kontekstu międzywojennego i odczytywany zgodnie ze standardem krytyki drugiej połowy XX wieku wyszedł z niego literat z epoki poprzedniej, lecz z obliczem partyjniaka komunistycznego.

Pod znakiem zapytania stoi radykalne poświęcenie się polityka Lovra Kuhara wszechświatowym ideom Międzynarodówki Komunistycznej. Czyż można pisarza Voranca Prežihova pozbawić cech wiary, słoweńskości i przynależności terytorialnej? Do pierwszej wojny światowej z tych komponentów składała się myśl przewodnia działań społecznych w całej Europie. Na pewno Prežihov był

zwolennikiem więzi etnicznych, a nie klasowych, stąd wynikają jego sympatie do słowiaństwa i jugoslawizmu. »Internacjonalizm etnograficzny« był swojego rodzaju alternatywą dla komunistycznego w jego aktywności literacko-politycznej, zatem tytułowa miejscowość *Doberdob* stała się wielką metaforą tragicznego momentu kulminacyjnego, znakiem zmiany strategii politycznej na taką, gdzie zostawało najwięcej szans na zachowanie tradycyjnych słoweńskich wartości.

Jak widzimy, internacjonalizm komunistyczny w żaden sposób nie etykietuje twórczości tego pisarza. Natomiast treści pracy oświatowej Kominternu są mu bardzo bliskie: polegała ona na organizacji bibliotek, kursów, warsztatów, kółek czytelniczych, dostarczaniu książek, wydawaniu literatury popularnej, wygłaszaniu wykładów. Na tym właśnie koncentrował się związek młodych zwolenników idei komunistycznych Austrii na początku XX wieku do pierwszej wojny światowej, dla których otwarta działalność polityczna była zakazana przez ustawodawstwo austriackie i dyrektywnie ograniczała się do działalności społeczno-edukacyjnej (Münzenberg 1922: 12–14).

Obraz literata o twardych przekonaniach rewolucjonisty-komunisty budzi jeszcze większe wątpliwości po przeczytaniu imienia głównego bohatera powieści *Doberdob* Amuna Mohora, z którym autor jest wyraźnie spokrewniony ideowo. Jak egipskie imię Amun, tak i nazwisko Mohor sugeruje, że politik Lovro Kuhar na całe życie pozostał »działaczem oświeceniowym«, lecz nie w komunistycznym znaczeniu, a biblijnym i »bibliotecznym«, przez literaturę wyprowadzającym swój naród z Egiptu do ziemi obiecanej². Z »samorastnika« Prežihova wyrósł wykształcony człowiek, uświęcający działalność słoweńskiej *Mohorjeve druž be*. Promotora kultury czytelnictwa, twórcę słoweńskiej polityki literackiej można więc zestawić ze św. Mohorem, patronem słoweńskiego oświecenia, popularyzatorem chrześcijaństwa, którego działalność misyjna sięgała w IV wieku n.e. obszaru od miasta Akwileja na granicy Słowenii i Włoch do rzeki Drawa. Ograniczmy się jednak do popularyzacji czytelnictwa wśród prostego ludu na etnicznych ziemiach słoweńskich, co było misją Towarzystwa św. Mohora, zainicjowanego przez biskupa Antona Slomška w 1851 roku.

Wartość praktyk czytania oraz potrzeba poszerzania horyzontów kulturowych wynikała zapewne z przeżyć Prežihova w Karyntii. Mogła go ona pobudzić do napisania powieści dla czytelnika skupionego i rozważnego, co otwierałoby mu prawdziwe sensy tekstu literackiego. Wnikliwy czytelnik Voranc Prežihov zakładał pewnie, że autor-idealista, wierzący w czytelnika dorastającego z nizin ludowości do poziomu czytania intelektualnego, wprowadzał z wielką pasją nowe sposoby czytania, konstruując teksty metaforyczne i wielowarstwowe, czym w istocie rzeczy jest jego powieść *Doberdob*. Naprawdę odczuwa się cierpliwe oczekiwanie Voranca Prežihova na dojrzałość nie tylko słoweńskiego, ale i europejskiego czytelnika tego tekstu, jak i innych utworów pisarza. To ma być czytelnik, który potrafi przełamać pierwsze naiwne wrażenia lekturowe i rozszyfrować autorskie przesłania.

2 Analogiczna symbolika została wybrana przez architekta Jože Plečnika dla Biblioteki Narodowej w Lublanie.

Nie można też zapomnieć, że rozbiór utworu literackiego na kilka wariantów, gdzie poetyka jest niewidocznym duchem zmaterializowanego w słowach tekstu było pasją teoretyków literatury pierwszej połowy XX wieku, a tego trendu niełatwo było uniknąć literatom z Austro-Węgier, tym bardziej, że strukturalistyczna najnowsza tendencja literacka pochodziła ze Szkoły Praskiej.

Wnioskując, podkreślmy ponownie, że nie podlega dyskusji aspekt polityczny w twórczości Prežihova, jednak nasza percepcja, którą uważamy za nową, rezygnuje z intensywnego wypełnienia »estecke volje in tvorni misli« (Zadravec 1960: 8) tego pisarza tylko jednym konceptem politycznym o charakterze komunistycznym, co wynika raczej z tradycji literaturoznawczej okresu po drugiej wojnie światowej niż z okresu międzywojennego. Według nas powieść *Doberdob* Prežihova nie jest tekstem realistycznym, w którym można użyć klasycznej formuły dualistycznej: »żołnierz opisujący wojnę«. Autor z wielką pomysłowością stylistyczną stworzył tekst metaforyczny i wielowarstwowy w swojej strukturze, mający dodatkową ideę wewnętrzną.

W powieści prawdziwa fabuła ukrywa się pod faktem historycznym i zawiera inną dokumentalność – polityczną. Nie jest ona łatwa dla czytelnika i wymaga doświadczonego odbiorcy. To jest innowacyjna praca pisarza z wyraźnym uwzględnieniem nowych trendów literaturoznawczych z okresu międzywojennego. Problematyka *Doberdoba* nie jest ograniczona wydarzeniami wojennymi – do podstawowych treści odniesiemy ocenę polityczną nieuniknionego rozpadu imperium austro-węgierskiego i komplikacji wyboru słoweńskiej drogi narodowej w zmieniającej się sytuacji powojennej.

Bibliografia

- DETELA, Lev, 2010: Tri eksistencialna srečanja s Prežihovim Vorancem. Aleš Gabrič (ur.): *Prežihov Voranc – Lovro Kuhar: pisatelj, politik, patriot*. Dunaj: Slovenski znanstveni inštitut. 7–18.
- DRUŠKOVIČ, Drago, 2005: *Pežihov Voranc. Pisatelj in politik*. Celovec: Drava.
- FORSTNERIČ HAJNŠEK, Melita idr., 2013: *Slovenska pisateljska pot: vodnik po domovanjih 106 pesnikov in pisateljev*. Uredil Željko Kozinc. Radovljica: Didakta. 66–69.
- HAMEL, Jean-François, 2014: Qu'est-ce qu'une politique de la littérature? Éléments pour une histoire culturelle des théories de l'engagement. *Article d'un cahier Figura* 35. Montreal: Université du Québec à Montréal. 9–30. Na spletu.
- HLADNIK, Miran, 2009: *Slovenski zgodovinski roman*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. Na spletu.
- JANION, Maria, 2007: *Placz generala. Eseje o wojnie*. Warszawa: wydawnictwo »Sic!«.
- MÜNZENBERG, Willi, 1922: *Социалистические организации молодежи до и во время войны* (пред. Л.Шацкина). Петроград: Издание Коммунистического интернационала молодежи. Na spletu.
- PREŽIHOV, Voranc, 1975: *Od Kotelj do Belih Vod*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- PREŽIHOV, Voranc, 1979: *Doberdob*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- ZADRAVEC, Franc, 1960: Pogledi na realizem med vojnama. *Jezik in slovstvo* VI/2.
- ZIOMEK, Jerzy, 1964: Powieść polityczna – powieść o polityce, *Pamiętnik Literacki* LV/4. 349–366. Na spletu.